

Практичне заняття 1. Теорія міжнародних відносин як наука

1. Міжнародні відносини як суспільно-історичний феномен.
2. Історична еволюція міжнародних відносин.
3. Історія теорії міжнародних відносин як науки та навчальної дисципліни.
4. Місце теорії міжнародних відносин в системі суспільно-політичних наук.

Рекомендована література:

1. Капітоненко М.Г. Теорія міжнародних відносин. – Чернівці: Видавництво «Книги XXI століття», 2019.- 272с.
2. Мальський М. З. Мацях М.М. Теорія міжнародних відносин. - К.: Знання, 2011. - 408 с.
3. Требін М.П. Герасіна Л.М. Погрібна В.Л. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика. - Х.: Право, 2016.- 540 с.
5. Чеканов В.Ю. Функції міжнародних відносин.- Гілея. – 2013. – Випуск 79. – С.303-306 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2013_79_94
6. Цимбалістий В. Ф. Теорія міжнародних відносин. - Л.: Новий світ, 2007. - 360 с.
7. Шепелев М. А. Теорія міжнародних відносин. - К.: Вища школа, 2004. - 622с.

Завдання №1.

Дайте визначення термінам:

Наука	
Теорія	
Парадигма	
Особливості ТМВ	
Завдання та функції ТМВ	
Світова політика	
Внутрішня політика	
Зовнішня політика	

Завдання №2.

Прочитайте уривок з книги та дайте відповіді на запитання:

The Twenty Years Crisis: 1919–1939. An introduction to the Study of International Relations / By Carr Edward Hallet

Початки науки

Міжнародна політична наука перебуває у стадії становлення. До 1914 р. міжнародні відносини були турботою тих, хто професійно зайнятий у цій галузі. У демократичних країнах традиційно вважали, що зовнішня політика виходить за рамки партійної політики, і представницькі органи не вважали, що вони не настільки компетентні, щоб здійснювати жорсткий контроль над "таємничими" діями міністерства закордонних справ. У Великій Британії громадська думка прокидалася тільки тоді, коли війна починалася в регіоні, який розглядали як сферу британських інтересів, або якщо Британський флот на якусь мить переставав володіти тим ступенем переваги над потенційними конкурентами, що його вважали за необхідне. У континентальній Європі військова повинність і хронічне побоювання іноземного вторгнення зумовили постійну увагу населення до міжнародних проблем, але явно вона виражалася головним чином у робітничому русі, що час від часу висував кілька академічних гасел проти війни. У Конституції Сполучених Штатів Америки є унікальне положення, згідно з яким угоди укладаються Президентом "після обговорення в Сенаті та за його згодою". Але зовнішні відносини Сполучених Штатів виявилися такими, що не дозволили надати цьому положенню ширшого змісту. Певну новизну містили в собі більш колоритні аспекти дипломатії. Але ніде: ні в університетах, ні в ширших інтелектуальних колах - не було організовано вивчення поточних міжнародних справ. Війна, як і раніше, вважалася головним чином заняттям професійних військових, і безпосереднім наслідком цього було те, що міжнародна політика залишалася долею дипломатів. Не було загального бажання вилучити ведення міжнародних справ з рук професіоналів або просто звернути серйозну і систематичну увагу на те, що вони роблять.

Війна 1914-1918 рр. поклала край уявленням про те, що війна - справа тільки професійних військових, і внаслідок цього розвіялася відповідна думка, що міжнародна політика може бути благополучно залишена професійним дипломатам. Кампанія за доступність інформації про міжнародну політику розпочалася в англійських країнах у формі агітації проти секретних угод і нестачі фактичної інформації як однієї з причин війни. Але провину за секретні угоди слід віднести не на рахунок гріховності урядів: провина - у байдужості народів. Кожен знав, що такі угоди були укладені, проте перед війною мало хто хотів щось дізнатися щодо них або розглядав їх як небажані. Агітація проти них стала фактом величезної важливості. Її можна оцінити як першу ознаку вимоги доступності міжнародної політики і як ознаку народження нової науки.

Мета й аналіз у політичній науці

Як відомо, "бажання - батько думки", і цей вислів абсолютно точно описує процес міркування нормальної людини. Він істинний для природничих наук, але ще більшою мірою істинний для політичної науки. У природничих науках відмінність між дослідженням фактів і метою, з якою їх треба співвіднести, має не тільки теоретичне підґрунтя, а й постійно підтверджується практикою. Учений, який бере участь у лабораторному дослідженні причин раку, можливо, спочатку був натхненний метою викоринити цю хворобу. Але ця мета, строго кажучи, не співвідноситься з дослідженням і відокремлена від нього. Його результати не можуть повідомити більше того, що містять у собі факти. Воно не може змінити зміст фактів, оскільки факти існують незалежно від того, що думає про них будь-яка людина.

У політичних науках, об'єкт - людське суспільство, подібні факти відсутні. Дослідник виходить із бажання вилікувати деякі хвороби держави. Серед причин хвороби він діагностує той факт, що зазвичай люди реагують певним чином на певні умови. Але цей факт не можна порівняти з тим фактом, що людські органи реагують певним чином на певні ліки. Цей політичний факт за бажання може бути змінений, а бажання, що вже існує в розумі дослідника, може бути поширене як результат його дослідження на значну кількість інших людей з метою зробити його ефективним. На відміну від природничих наук мета в політичній науці співвідноситься з дослідженням і не може бути відокремлена від нього. Вона відіграє самостійну роль - роль одного з фактів. У теорії, без сумніву, може бути проведена відмінність між роллю дослідника, який встановлює факти, і роллю практика, який ухвалює рішення щодо істинної причини дії. У практиці одна роль непомітно переходить в іншу. Мета й аналіз стають одночасно і елементами, і сукупністю різних процесів.

Це положення можна проілюструвати на кількох прикладах. Коли К. Маркс писав "Капітал", він був натхненний метою покінчити з капіталістичною системою так само, як дослідник причин раку натхненний

метою покінчити з цією хворобою. Але факти, що стосуються капіталізму, на відміну від фактів, що стосуються раку, залежать від ставлення до них людей. Аналіз Маркса був націлений на те, щоб змінити це ставлення, і фактично він змінив його в процесі аналізу фактів. Спроба провести відмінність між Марксом-науковцем і Марксом-пропагандистом - безглузда суперечка через дрібниці. Ще один приклад. Фінансові експерти, які влітку 1932 р. повідомили британському уряду про можливість конвертувати 5% військової позики за курсом 3,5%, без сумніву, ґрунтували свою пораду на аналізі певних фактів; але ці факти, ставши відомими фінансовому світу, зробили цю дію успішною. Аналіз і мета тут нерозривні. Це стосується не тільки думки професіоналів або студентів, які вивчають політичні факти. Кожен, хто читає політичну хроніку, відвідує політичні мітинги або обговорює політику зі своїм сусідом, тією самою мірою є студентом, що вивчає політичну науку; і та думка, що в нього формується, стає (особливо, але не винятково в демократичних країнах) чинником під час політичних процесів. Політична думка - сама по собі форма політичної дії. Політична наука - наука не тільки про те, що є, а й про те, що має бути.

Природа політики

Людина завжди жила в групах. Найменша людська група - сім'я - з очевидністю необхідна для продовження людського роду. Але, наскільки відомо, з найпримітивніших часів люди формували постійні групи, більші за окрему сім'ю, і однією з функцій такої групи було регулювання відносин між її членами. Політика має справу з поведінкою людей у таких організованих постійних або напівпостійних групах. Усі спроби виводити природу суспільства з передбачуваної поведінки людини, яка перебуває в ізоляції, - чиста теорія, оскільки немає причин припускати, що людина жила коли-небудь саме так. Аристотель заклав основу всіх обґрунтованих роздумів щодо політики, коли заявив, що людина за своєю природою - політична тварина. Людина в суспільстві реагує на іншого індивіда в один із двох протилежних способів: або вона проявляє егоїзм, або бажання утвердити себе за рахунок інших; або вона проявляє товариськість, або бажання співпрацювати з іншими індивідами, вступати у взаємні стосунки доброзичливості й дружби і навіть підкорятися іншим індивідам... Жодне суспільство не зможе існувати, якщо значна частка його членів не виявляє бажання співпрацювати і взаємної доброзичливості. Але щоб у суспільстві виникла і підтримувалася необхідна солідарність, потрібна певна санкція, яку застосовує керівна група або індивід, що діє від імені суспільства. У більшості примітивних суспільств членство добровільне, і санкцію можна застосовувати тільки для вигнання індивіда з групи.

Особливість політичного суспільства, яке в сучасному світі має форму держави, полягає в тому, що членство в ньому обов'язкове. Держава, подібно до інших суспільств, заснована на наявності спільних інтересів і зобов'язань своїх членів. Для досягнення лояльності й покори керівна група регулярно здійснює примус, що неминуче означає, що вона управляє підлеглими й "експлуатує" їх у власних цілях. Звідси впливає подвійний характер політичного суспільства. Так, професор Ласкі стверджує, що "кожна держава побудована на совісті людей". З іншого боку, антропологія, так само як сучасна історія, вчить, що "війна видається головною силою у створенні держави", та й сам професор Ласкі в іншому місці заявляє, що "наша цивілізація скріплюється скоріше страхом, ніж доброю волею". Але між цими протилежними поглядами немає протиріччя, як і між тими, коли Том Пейн у "Правах людини" вимагає протиставити Берка і дилему, за якою "уряди виникають або з кола людей, або над людьми". Суть у тому, що необхідні обидва процеси. Примус і свідомість, ворожнеча і доброзичливість, захист своїх прав і підпорядкування присутні в кожному політичному суспільстві. Держава створена з цих двох суперечливих аспектів людської природи. Утопія і дійсність, ідеал та інститути, етика і влада нерозривні.

У створенні Сполучених Штатів, як писав сучасний американський автор, "Гамільтон стояв за силу, багатство і владу, Джефферсон - за американську мрію"; і тим не менш, одночасно влада і мрія були необхідними компонентами. Якщо це справедливо, ми можемо зробити важливий висновок. Утопіст, який мріє про те, що в політиці можна обійтися без обстоювання своїх прав і засновувати політичну систему на етичних нормах, так само неправий, як і реаліст, який вважає, що альтруїзм - ілюзія, і що будь-яка політична дія заснована на своєкорисливості. Обидві ці помилки залишили свій слід на популярній термінології. Термін "політика з позиції сили" часто використовується в негативному сенсі, начебто елемент влади або захисту своїх прав у політиці є чимось неправильним, і цей елемент мав бути усунутий зі здорового політичного життя. Навпаки, окремі автори, які є, строго кажучи, реалістами, пропонують вважати політику наукою про владу і захист своїх прав і виключати з неї дії, натхненні мораллю і моральністю. Професор Катлін представляє Homo Politicus як того, хто "прагне приводити волю інших у відповідність до своєї власної волі таким чином, щоб він міг якнайкраще досягти своїх власних цілей". Така термінологічна непослідовність вводить в оману. Політика не може бути відокремлена від влади. Але Homo Politicus, який переслідує тільки цілі влади, - такий самий нереальний міф, як Homo Economicus, який переслідує тільки вигоду. Політична дія має бути заснована на координації етики та влади.

Ця істина має як практичне, так і теоретичне значення. У політиці фатально ігнорувати і владу, і

етику. Доля Китаю в XIX столітті - ілюстрація того, що трапляється з країною, яка вірить у моральну перевагу власної цивілізації і зневажає методи влади. Ліберальний уряд Великої Британії погано скінчив навесні 1914 р., бо прагнув проводити ірландську політику, ґрунтуючись тільки на моральному авторитеті влади, без ефективної підтримки військової влади (скоріше, прямо відкидаючи її). У Німеччині класичним прикладом безсилля ідей, відокремлених від влади, стала Франкфуртська асамблея 1848 р., а Веймарська республіка зруйнувалася з тієї причини, що багато хто з політичних цілей, які вона переслідувала (фактично майже всі з них, окрім протистояння комуністам), не були підкріплені ефективною військовою владою або активно протиставлялися їй. Утопісти, які вважають, що демократія не заснована на силі, відмовляються визнавати ці неприємні факти.

З іншого боку, реалісти, які вірять, що якщо вони дбають про владу, то моральні ідеї дбатимуть про себе самі, також помиляються. Найсучасніша форма цієї доктрини реалізована в широко відомому висловлюванні: "Сила повинна дати моральним ідеям час, щоб вони пустили коріння". На міжнародній арені цей аргумент використовували в 1919 р., тобто ті, хто, будучи нездатними захищати Версальський договір на моральних засадах, стверджували, що початковий акт влади прокладе шлях до подальшого морального заспокоєння. Історія зробила небагато, щоб підтвердити цю зручну впевненість. Та сама помилка нині неявно виражена в часто висловлюваному побажанні, що метою нашої політики має стати відновлення Ліги Націй, яка буде здатна стримувати політичного агресора військовими засобами, а згодом працюватиме над тим, щоб зменшити справедливі та реальні образи. У реальності, щойно ворог розтроснений або "агресор" стриманий силою, "згодом" не відбувається. Ілюзія, що можна віддати пріоритет владі, а за цим піде етика, настільки ж небезпечна, як і ілюзія, що пріоритет можна віддати моралі, а за нею безпосередньо піде влада.

Перш ніж розпочати розгляд відповідних ролей влади та етики в політиці, проаналізуємо погляди тих, хто хоча й далекий від реалістів, ототожнює політику з владою і вважає, що моральні концепції мають бути загалом виключені з політики. Згідно з цими поглядами, існує антиномія між політикою та етикою, тому моральна людина не матиме жодного [с.66] стосунку до політики. Ця теза досить приваблива і з'являється в різні періоди історії та в різних контекстах. Вона набуває принаймні трьох основних форм.

I. Найпростішою її формою є доктрина непротилежності. Моральна людина визнає існування політичної влади як зла, але розцінює використання влади до опору як ще більше зло. Це основа таких доктрин непротилежності, як доктрини Ісуса, Ганді, сучасного пацифізму. Їхня суть - бойкот політики.

II. Друга форма антитези політики та етики - анархізм. Держава як основний орган політичної влади є "найбільш жакхливим, найбільш цинічним і найбільш повним запереченням гуманності". Анархіст використовуватиме владу для повалення держави. Але революційну владу він не розглядає як політичну владу, трактує її як безпосереднє повстання ображеної індивідуальної совісті. Ця влада не прагне створити нове політичне суспільство, щоб посісти місце старого, а намагається створити моральне суспільство, в якому владу, а отже й політику повністю усунуто. Реалізація принципів Нагірної проповіді, як нещодавно зазначив англійський богослов, означала б "несподівану смерть цивілізованого суспільства". Анархіст має намір знищити "цивілізоване суспільство" від імені Нагірної проповіді.

III. Третя школа думки починає з тієї самої передумови - антитези між етикою і політикою, але доходить абсолютно протилежного висновку. Припис Ісуса "Кесарю кесарево, а Богу Богове" передбачає співіснування двох окремих сфер: політичної та моральної. Але моральна людина зобов'язана допомогти політику або принаймні не заважати йому у вирішенні його неморальних функцій. "Дозвольте кожній душі віддатися вищим повноваженням, а владу можновладців надати богу". Таким чином, політика визнається необхідною, але відмінною від моралі. Цю думку, що залишилася поза увагою в Середньовіччі, коли церковна і світська влади були теоретично єдині, відновив Лютер, щоб досягти компромісу між перетвореною церквою і державою. Лютер "у гніві звернувся до селян, коли вони спробували перетворити духовне царство на земне, припускаючи, що принципи Євангелія мають соціальне значення". Поділ функцій між кесарем і Богом має на увазі в самій концепції "заснування" церкви. Ця традиція була більш постійна і більш ефективна в лютеранській Німеччині, ніж де-небудь ще. "Ми не консулюємося з Ісусом, - писав німецький ліберальний пастор XIX ст., - коли ми занепокоєні речами, що відносяться до галузі будівництва державної та політичної економії". Бернарді заявив, що "християнська етика є індивідуальною [с.67] і соціальною за своєю природою і не може бути політичною". Таке ставлення висловлює сучасний богослов Карл Барт (Karl Barth), який наполягає, що політичне і соціальне зло - необхідний продукт гріховної природи людини, а тому людські зусилля з їхнього викорінення марні. Доктрину, згідно з якою християнська етика не має стосунку до політики, енергійно підтримував нацистський режим. Це уявлення у своїй основі відрізняється від уявлень реалістів, які вважають, що етика може виступати як одна з функцій політики...

Теорія поділу сфер політики та етики приваблива для тих, хто хоче обійти нерозв'язну проблему

пошуку морального виправдання використання сили. Але в кінцевому рахунку це мало кого може задовольнити.

Непротивлення й анархізм - рішення відчаю, які, здається, знаходять сприятливе підґрунтя тільки там, де люди позбавлені надії досягти будь-якої мети політичною дією; і спроба відокремити Бога від кесаря суперечить глибоко вкоріненому бажанню людини звести уявлення про світ до деякого морального порядку. Ми, якщо зважати на довгострокову перспективу, не задоволені вірою в те, що хороше в політичному плані погане в моральному, але ми не можемо ні зробити владу моральною, ні відокремити владу від політики, тобто перед нами дилема, яку не можна повністю розв'язати. Шляхи утопії та дійсності ніколи не збігаються. Ідеал не може бути інституціалізований, а інститут ідеалізований. "Політика до кінця історії, - пише доктор Нібур, - буде цариною, де зустрічаються совість і влада, де етичні та примусові чинники людського життя проникнуть один в одного і приведуть до попередніх і нелегких компромісів". Компроміси, подібно до розв'язань інших людських проблем, залишаються нелегкими і попередніми. Але необхідна частина будь-якого компромісу - це та, що обидва чинники мають бути взяті до уваги...

ЗАПИТАННЯ:

1. Які ключові перетворення в міжнародних відносинах спостерігалися після Першої світової війни?
2. Які наслідки війни 1914-1918 років відобразилися на ролі професійних військових та дипломатів у міжнародній політиці?
3. Які основні аспекти кампанії за доступність інформації про міжнародну політику відображали потребу суспільства у відкритості та прозорості у діяльності влади?
4. Як роль дослідника в політичній науці співвідноситься з його метою та аналізом?
5. Які приклади можуть проілюструвати нерозривність мети та аналізу в політичній науці?
6. Які фактори впливають на формування політичної думки в сучасному суспільстві і як ця думка впливає на політичні процеси?
7. Як політична наука сприяє розвитку суспільства та формуванню політичних дій?
8. Як політика виникає з природи людини та її взаємодії у суспільстві?
9. Що є ключовими аспектами, які демонструють значення і взаємозв'язок між владою і етикою в політиці?
10. Які приклади з історії демонструють наслідки ігнорування влади або етики в політичних рішеннях?
11. Яким чином історичні події, такі як доля Китаю в XIX столітті, або події 1914 року, підтверджують важливість урахування як влади, так і етики в політичних діях?
12. Чому певні політичні режими або уряди неспроможні забезпечити стійкість без належної підтримки як влади, так і етики?
13. Які можливі наслідки може мати відданість лише моральним ідеям або лише владі в політичних стратегіях?
14. Які приклади з історії підтверджують або спростовують ідею, що сила повинна передувати моральним ідеям?
15. Які три основні форми антиномії між політикою та етикою розглядаються в тексті? Які цілі і підходи вони відображають у ставленні до влади та моралі в політичному контексті?